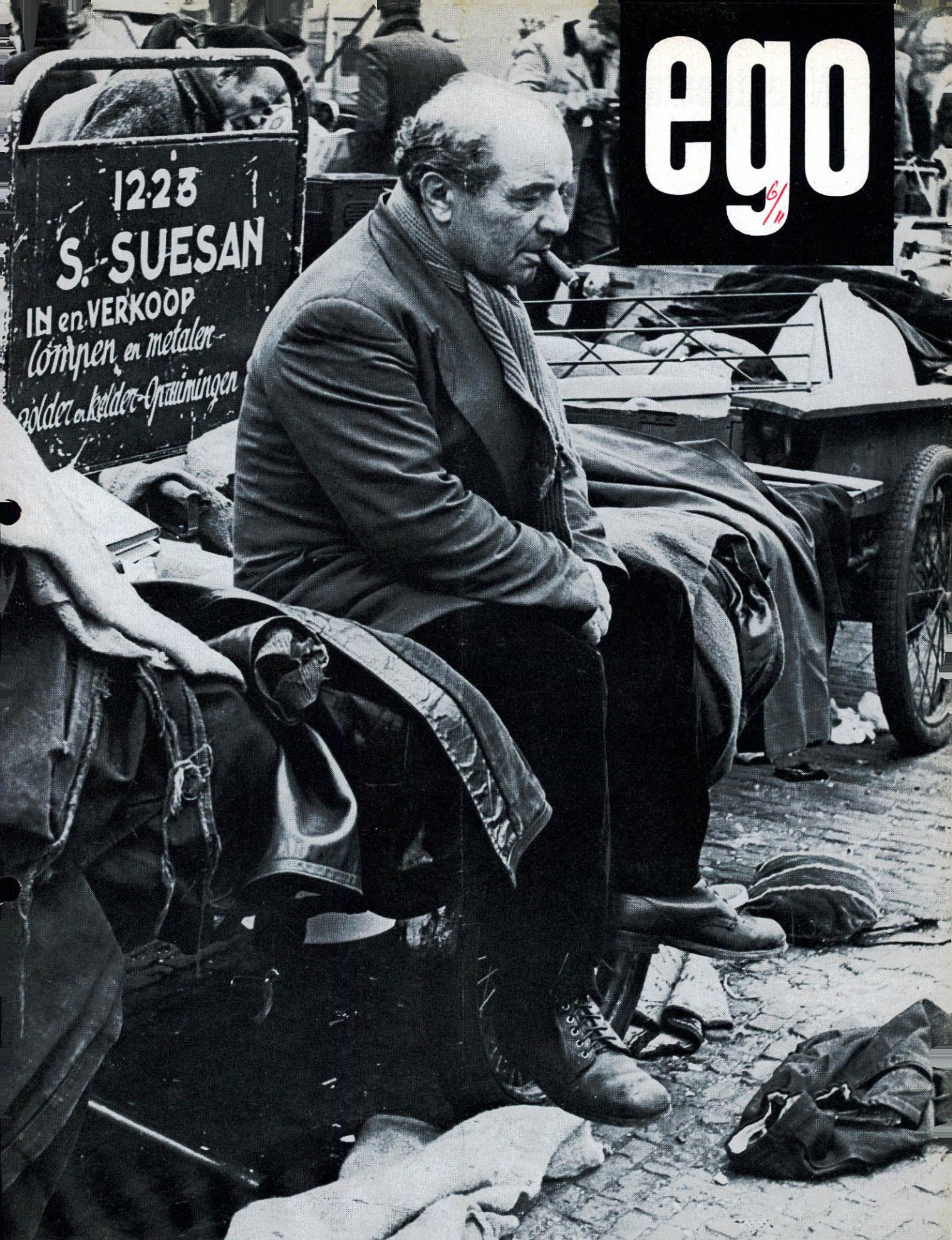

ego

DEZE MAAND

Bert Vuijsje: **Duke's trouwe musici.** Pagina 3

Peter Morée: **Le Samouraï.** Pagina 6 en 7

Cees Stutvoet: **Op bezoek bij Sandberg.** Pagina 9, 10 en 11

Noodtoestand

Het is onze gewoonte om in deze rubriek de lezers van tijd tot tijd op de hoogte te houden van de gang van zaken in de humanistische geestelijke verzorging in de Nederlandse strijdkrachten. Dat willen we ook deze keer weer doen.

Om dan te beginnen met enkele cijfers: op de dag dat dit wordt geschreven (1 februari 1968) bedraagt het aantal deelnemers aan de humanistische geestelijke verzorging precies 4485. Men behoeft aan dit aantal niet te twifelen, we hebben in het naaste verleden, toen aan enkele van onze cijfers werd getwijfeld, aangetoond dat we het optellen en aftrekken nog niet verleerd zijn. Het aantal raadslieden op dezelfde dag bedraagt: één hoofdraadsman en vijf raadslieden.

Nu is per 1 januari 1968 één van deze vijf raadslieden naar Duitsland vertrokken om de deelnemers in Seedorf en Hohne en, als dat mogelijk is, ook in de afdelingen van de Luchtmacht in Duitsland humanistische geestelijke verzorging te geven. Dat gaat in totaal om een aantal van ongeveer 270 deelnemers. Tot nu toe ging de hoofdraadsman zelf ongeveer eenmaal in de twee weken een paar dagen naar Duitsland, maar dat was, naast zijn andere werk, niet meer vol te houden.

Dat betekent dat de overblijvende 4215 deelnemers in Nederland verzorgd moeten worden door vier raadslieden. Een eenvoudige rekensom leert dat dat ruim 1050 deelnemers per raadsman is. En dan niet duizendvijftig in één kazerne, maar verdeeld over vijftien à twintig kazernes. Moet ik nog aantonen dat dat een onmogelijke situatie is?

Gelukkig krijgen we enig soulaas. De minister heeft ons toegestaan om twee nieuwe raadslieden aan te stellen, de één, raadsman Tj. Krips, zal per 1 februari in dienst treden en geplaatst worden in de Johan van de Kornputkazerne te Steenwijk, van waaruit hij vooral de deelnemende militairen in de noordelijke provincies zal verzorgen. Op dat ogenblik ontstaat dan een gemiddeld aantal deelnemers per raadsman in Nederland van 843. Een situatie die beter maar nog steeds onmogelijk is. Per 1 mei komt dan de volgende raadsman, de heer Schonk, in dienst die geplaatst zal worden in Amsterdam.

Het lijkt echter wel zeker dat het aantal deelnemende militairen tegen die tijd geen 4485 meer zal bedragen maar ongeveer 4900. Dat betekent dat het gemiddelde aantal deelnemers per raadsman dan nog in de buurt van 815 zal liggen. En dat per raadsman verdeeld over een aantal kazernes van 10 à 15.

Natuurlijk hebben we ons omtrent deze noodtoestand tot de minister gewend, maar aangezien de minister het wellicht als een onvriendelijkheid zou beschouwen als we mededelingen deden over onderhandelingen die nog niet ten einde zijn, zullen we daar op dit ogenblik het zwijgen toe doen. Maar we voelen ons niet verantwoord als we niet ook onze deelnemers, de eerst belanghebbenden, op de hoogte houden met de gang van zaken.

Dat is dus bij deze gebeurd en ieder weet nu hoe we er voor staan, ondanks de definitieve erkenning van de humanistische geestelijke verzorging per 1 september 1967, blijft het een moeizaam, bijna onmogelijk zwoegen. De deelnemers behoeven zich overigens geen zorgen te maken, ondanks de uiterst moeilijke situatie zullen we onverdroten doorgaan, om onze deelnemers die verzorging te geven die zij van ons verwachten.

Dat er aan humanistische geestelijke verzorging in de Nederlandse Strijdkrachten behoefte bestaat, is zo langzamerhand wel onweerlegbaar bewezen. In die zin kan er zeker niet van een noodtoestand worden gesproken, die is er slechts in zoverre we op dit ogenblik nog niet over voldoende middelen beschikken om die behoefte geheel en op de juiste wijze te bevredigen.

H. LIPS

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

*No. 11 – februari 1968
6de jaargang*

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
*Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 – 2878*

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Henk J. Meier
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Het Waterlooplein in Amsterdam.
Gefotografeerd door Ton van Scha-
gen.*

DUKE'S TROUWE MUSICI

JAZZ

Duke Ellington (zie foto) is zonder enige twijfel de veelzijdigste persoonlijkheid die de jazz tot nu toe heeft opgeleverd. Met een eenvoudige opsomming van zijn kwaliteiten zou je al een pagina van Ego kunnen vullen: orkestleider sinds meer dan 40 jaar; de eerste en veruit belangrijkste componist van 'grote jazzwerken'; auteur van tientallen hits en songs die tot het standaardrepertoire zijn gaan behoren; showman van ongeëvenaarde allure; ontdekker en leermeester van vele grote jazzmusici; gevierd winnaar van tientallen polls; subliem pianist (waarschijnlijk de enige jazzpianist die zich pas na zijn veertigste volledig heeft ontplooid), het is inderdaad te veel om op te noemen.

In Ellington's bijna ononderbroken succes heeft de naar jazzmaatstaven verbluffend constante samenstelling van zijn orkest een belangrijke rol gespeeld. Musici die eenmaal de sfeer van de Ellington-band hadden geproefd, bleven vaak tientallen jaren de Duke trouw (recorderhouder in dat opzicht is baritonsaxofonist Harry Carney, die sinds 1926 — dus al meer dan 41 jaar — een van de steunpilaren van de band is).

En ook wanneer Ellington-musici het orkest verlieten kwamen ze vaak na een paar jaar weer bij de meester terug. Altist Johnny Hodges bij voorbeeld, die in 1928 bij Ellington begon, ging het in '51 zelf als orkestleider proberen, maar keerde in '55 bij de Duke terug. Trompettist Cootie Williams kwam in '29 bij Ellington, vertrok in '40 en maakte eind '62 zijn comeback in de band. Trombonist Lawrence Brown zat van '32 tot '51 en vanaf '60 bij de Duke.

Overeenstemming

Illustratief is ook, dat de Ellington-band van 1966 vergeleken met die van 1930 op vier plaatsen ongewijzigd is (Hodges, Carney, Williams en Ellington zelf). Een vergelijking tussen 1966 en 1950 levert zelfs op *negen* van de vijftien punten overeenstemming op (de hele vijfmans saxofoonsectie, de trompettisten Cootie Williams en Cat Anderson, trombonist Lawrence Brown en de pianist). Het is dan ook niet te verwonderen dat het Ellington-orkest een homogeniteit en een rijkdom aan ervaring bezit, waar geen enkele andere big band aan kan tippen.

Nu ruim een jaar geleden kregen zo'n vierduizend gelukkigen tijdens twee concerten in de Rotterdamse Doelen de kans dit unieke orkest nog eens live te horen. Voor 1968 stond opnieuw een Europese toernee op Ellingtons programma, maar die is inmiddels om onbekende reden afgelast. Nu Ellington in april a.s. 69 jaar wordt, lijkt het niet erg waarschijnlijk dat hij ooit nog de vermoeienissen van een wereldreis zal aandurven, zodat we het in de toekomst alleen van Ellingtons platen zullen moeten hebben. Gelukkig zijn die op het

ogenblik in ruime mate verkrijgbaar. Alleen al het merk RCA heeft tien LP's op de markt waarop de Duke te horen is. Daarvan wil ik er deze keer vier bespreken.

'Things ain't what they used to be' (RCA LPM-533) bevat 16 opnamen uit de jaren 1940-'41 van kleine groepen uit de Ellington-band, die nominaal onder

leiding van Johnny Hodges en kornettist Rex Stewart stonden, maar waarbij in werkelijkheid de Duke de touwtjes stevig in handen had. De eerste oorlogsjaren gelden als een hoogtepunt in de ontwikkeling van de Ellington-band en deze combostukken bevestigen die opvatting. De solisten (naast Hodges en Stewart onder meer Cootie Williams, Harry Carney en tenorist Ben Webster) krijgen meer gelegenheid tot uitvoerig improviseren dan in de grote band gewoonlijk het geval was, en ze komen vrijwel allemaal tot glanzende prestaties.

Maar het is vooral de ritmesectie die deze opnamen zo bijzonder maakt. De jonge bassist Jimmy Blanton, die in '39 bij Ellington begon en die drie jaar later zou overlijden, speelt hier met een voor die dagen unieke kracht en precisie, waardoor deze vertolkingen qua swing onovertroffen zijn. De plaat is volstrekt onmisbaar voor iedereen die zich een indruk van Ellingtons ontwikkeling wil vormen.

Na 1941 werd Ellingtons bezetting, onder andere tengevolge van de militaire dienstplicht, al spoedig op een flink aantal punten gewijzigd, waardoor het elan en de creativiteit van de periode-Blanton langzamerhand wegebben. De LP 'Johnny come lately' (RCA LPM-541) bevat een selectie uit het materiaal dat de Ellington-band in die periode van tijdelijke

teruggang (1942-45) opnam. Naast trouwe Ellingtonians als Hodges, Carney, Stewart en trombonist Tricky Sam Nanton zijn op deze plaat helaas af en toe ook zwakkere solisten te horen, van wie vooral tenorist Al Sears onplezierig veel ruimte krijgt.

Het repertoire is voor ongeveer op de helft duidelijk op de pop-markt van die jaren gericht, en die nummers zijn dan ook eigenlijk alleen nog als curiositeit interessant (o.a. een vreemde versie van 'It don't mean a thing' met drie zangeressen in canon en het fraaie lied 'A slip of the lip (can sink a ship)' dat waarschuwt tegen spionnen). Maar daar tegenover staan sublieme orkeststukken, zoals Billy Strayhorn's 'Johnny come lately', met de volstrekt originele Tricky Sam Nanton, en 'Mood to be wooed', met Johnny Hodges als meesterlijk verleider. Een plaat, kortom met muziek van wisselend niveau.

Opnamen uit 1966 zijn ten slotte te vinden op de LP's 'The popular Duke Ellington' (RCA LSP-3576) en 'Far East Suite' (RCA LSP-3782), die twee verschillende aspecten van de tegenwoordige Ellington-band laten horen.

'The popular D.E.' bevat nieuwe vertolkingen van klassieke Ellington-nummers ('Take the A train', 'Mood indigo', 'Sophisticated lady', 'Do nothing till you hear from me' etc.). Dat Ellington beslist nog niet in de routine is vastgeroest, blijkt uit de vele nieuwheidjes die hij in de arrangementen heeft verwerkt. Soms levert dat verrassend fraaie resultaten op (de walsende piano-introductie tot 'A train') en soms is de verandering niet direct een verbetering (de omvorming van 'Do nothing' tot een solostuk voor Lawrence Brown). Maar het belangrijkste is dat Ellingtons' muziek nog altijd leeft, nog altijd evolueert. Het orkest speelt uiteraard met groot vakmanschap, maar daarnaast bij vlagen ook met een jeugdig enthousiasme, dat je niet zou verwachten van dit gezelschap vijftigers en zestigers.

De 'Far East Suite' bestaat uit impressies van de twee Aziatische tournees, die de Ellington-band in 1963 en 1964 maakte. Helaas is het melodische materiaal wat mager, waardoor de stukken vaak een onnodig uitgesponnen indruk maken, terwijl Ellington ook de voor de hand liggende 'exotische' banaliteiten niet steeds heeft weten te vermijden. Bovendien krijgt uitgerekend de zwakste van de vaste Ellington-solisten, klarinettist Jimmy Hamilton, de meeste soloruimte, zodat deze LP in meer dan een opzicht nogal teleurstelt. Maar toch zijn er ook hier weer passages te over (o.a. de sublieme piano-introductie tot 'Ad lib on Nippon'), die duidelijk maken dat Duke Ellington en zijn orkest nog altijd op eenzame hoogte staan.

BERT VUIJSJE

Krijgstucht op een keerpunt (2)

Met betrekking tot de krijgstuchtelijke straffen ziet men tegenwoordig drieërlei tendens, t.w. in de richting van geldstraffen, in die van intrekking van weekendverlof als afzonderlijke straf en in die van actieve bezigheid in plaats van opsluiting of consignering.

● Geldstraffen

De kwestie der geldstraffen is minder eenvoudig dan op het eerste gezicht lijkt. Door verschil in financiële draagkracht kunnen geldstraffen bij de één zwaarder aankomen dan bij de ander. Anderzijds bestaat in dezen het gevaar van tariefstraffen, bijv. een gulden per zoveel-minuten-te-laet. De praktijk wijst uit, dat men voor geldstraffen bijzonder gevoelig is, ook bij troepen, die over veel geld beschikken. Dit is gebleken bijv. in Korea en bij de thans in West-Duitsland gelegerde Nederlandse militairen.

Ik ben derhalve voorstander van invoering van de geldstraf als hoofdstraf. Deze straf moet dan echter naar mijn gevoelens niet bestaan in bepaalde bedragen als boete, maar in procentsgewijze inkorting van de geldelijke militaire verdiensten. Mijn voorstel komt derhalve neer op promotie van de thans bestaande zgn. bijkomende straf van 'vermindering van geldelijke militaire inkomsten' tot hoofdstraf, met de daaraan verbonden uitvoeringsregeling ter bescherming van de financiële belangen van het gezin.

In de scala der krijgstuchtelijke straffen zou ik deze hoofdstraf vrij hoog willen rangschikken, nl. tussen het huidige verzuimd en streng arrest, zulks om een meer voorzichtig gebruik van deze straf te waarborgen. Deze straf ware in te voeren voor alle militairen. Met betrekking tot officieren en onderofficieren kom ik hierop later terug.

● Intrekking weekendverlof

Invoering van een afzonderlijke hoofdstraf 'intrekking van bewegingsvrijheid op zondag of daarmede gelijkgestelde dagen (b.v.) gedurende de eerstkomende één tot drie weken' zou volgens mij wenselijk zijn. Hierdoor neemt men de kans weg, dat de duur van licht arreststraffen zo wordt berekend of de datum van strafoplegging zodanig gekozen, dat er een of meer verlofweken binnen de straftermijn valt of vallen.

De controle bij de door mij in dezen voorgesteld straf is eenvoudiger dan bij licht arrest. De gestraften behoeven uitsluitend bij de normale appels aanwezig te zijn.

● Straffen in de vorm van actieve dienst

Bij de wetwijziging van 1963 is de mogelijkheid tot oplegging van straf in de vorm van actieve bezigheid aanzien-

lijk verruimd door uitbouw van de reeds bestaande straf van strafdienst. (Niet te verwarren met de zgn. 'opvoedkundige maatregel'.) Was strafdienst voordien slechts mogelijk in de vorm van exercitie, momenteel kunnen aan met strafdienst gestraften ook alle andere soorten van dienst worden opgedragen, mits niet langer durende dan twee uur per dag. (In tegenstelling tot de 'opvoedkundige maatregel' is de commandant hierbij niet gebonden aan de aard der geconstateerde tekortkoming.)

De straf van strafdienst vindt, ook na de juistgenoemde verruiming, nog tamelijk sporadisch toepassing. Dit is te betreuren, want op de troep heeft deze straf groot effect. Men ervaart het als bijzonder onaangenaam om in zijn vrije tijd dienst te moeten verrichten (maximaal acht werkdagen). Het voornaamste bezwaar van commandanten tegen deze overigens zeer moderne straf is, dat bij de tenuitvoerlegging toezicht nodig is. In feite, zo zeggen zij, straft men met de man tevens een onderofficier. Dit is juist. Aan dit bezwaar kan echter worden tegemoetgekomen door het samenbrengen van met strafdienst gestraften per bataljon of beter nog per kazerne of legerplaats. Op deze wijze heeft men minder kader nodig. Aan dit kader zou voor deze extra dienst compensatie kunnen worden gegeven. In het Reglement Inwendige Dienst Koninklijke Landmacht ware in dezen in de nodige uitvoeringsregelingen te voorzien.

Het komt mij echter voor dat naast de zojuist besproken strafdienst in de wet ook zou kunnen worden opgenomen een straf, waarbij één of meer extra beurten worden opgedragen voor diensten, zoals in het Reglement Inwendige Dienst Koninklijke Landmacht of in het Voor-schrift Garnizoensdienst omschreven of daarmede vergelijkbaar. Ik zou deze straf willen voorstellen niet alleen voor soldaten, maar ook voor onderofficieren en officieren (zie hieronder). Voor soldaten komt deze straf neer op extra dienst als wachtgebende, als patrouille, als brandpiket, als chauffeur van dienst, als soldaat van de dag, als kamerwacht, etc.

Men zou deze straf wellicht als volgt kunnen omschrijven:

'Extra wacht-, patrouille-, huishoudelijke of overeenkomstige dienst (b.v.) éénmaal per week ten hoogste 24 uur gedurende ten hoogste 3 weken.'

Het argument, dat een wacht- of overeenkomstige dienst te eervol is om als straf op te dragen, spreekt mij niet aan en, naar mijn stellige overtuiging, de troep nog minder.

Ook de opvatting, dat men een vertrouwensfunctie niet mag laten vervullen door een gestrafte, lijkt mij in zijn algemeenheid onhoudbaar. Wel zal er voor gewaakt moeten worden, dat de wacht-

of de weekdienst niet uitsluitend door gestraften wordt verricht. Ook zou het ongewenst zijn om deze extra diensten in hoofdzaak in het weekend te doen vallen. Dit laatste kan wellicht worden voorkomen door in de wet te onderscheiden tussen deze straf op werkdagen en op zondag en/of daarmede gelijkgestelde dagen.

Zoals volgens artikel 8 van de Wet op de Krijgstucht reeds de combinatie is toegestaan van licht arrest met strafdienst zo ware ook gelijktijdige oplegging van licht arrest en de laatstbedoelde extra-, veiligheids- of huishoudelijke dienst mogelijk te maken.

● Licht en verzuimd arrest

Voorzover er geen verlofweekend binnen de straftermijn valt, heeft de straf van licht arrest in de meeste gevallen weinig praktisch effect. Hierin zou verbetering kunnen worden gebracht door een betere controle op deze arrestanten en door een (al of niet in de wet opgenomen) verbod om tijdens deze straf de recreatieruimten in de kazerne te betreden.

Wat verzuimd arrest aangaat, in de veelal overvolle kazernes levert het vinden van ruimte voor straffkamers dikwijls problemen op. In verschillende gevallen komt men in dezen dan tot een weinig bevredigende oplossing (grote gemeenschappelijke zaal, straffkamers ver van de wacht, etc.). Mede in verband met de huidige ontwikkelingen bij het streng arrest (zie hieronder) lijkt mij een goede oplossing, die welke ik in een legerplaats aantrof, nl. dat verzuimd arrest op de eigen legeringskamer wordt ondergaan, waarbij de controle berust bij de sergeant van de dag.

De benamingen 'licht-' en 'verzuimd arrest' lijken niet meer geheel in overeenstemming met de vrij ingrijpende betekenis, welke men aan het woord 'arrest' pleegt te hechten.

Wellicht verdient het aanbeveling om te spreken van 'het verbod om de kazerne (resp. het vertrek van legering) anders dan voor dienst te verlaten.'

Naast de nu reeds mogelijke combinatie van licht arrest met strafdienst ware tevens gelijktijdig oplegging mogelijk te maken van:

1. licht (of verzuimd) arrest met de hierboven voorgestelde straf van extra wacht- of huishoudelijke dienst;
2. licht (of verzuimd) arrest met vermindering van geldelijke militaire inkomsten (thans alleen mogelijk bij feitelijke oorlogstoestand of buiten Nederland onder bijzondere omstandigheden).

Met betrekking tot officieren en onderofficieren, zie hieronder.

● Streng arrest

Van welingelichte zijde werd verno-

men, dat een wetswijziging in voorbereiding is, die het mogelijk maakt om met streng arrest gestraften overdag normaal aan de dienst te doen deelnemen. In de cel bevindt de gestrafte zich alsdan uitsluitend vanaf het einde van de dienst in de namiddag tot de aanvang van de dienst de volgende morgen. Dit is de regeling, zoals deze in Nederland in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog voor verzaamd arrest gebruikelijk was.

Ik hoop echter en neem aan, dat in geval van vrees voor ontvluchting of verstoring van de orde, de arrestant de gehele dag in de cel zal kunnen worden gehouden. Verzachting van de straf van streng arrest in juistbedoelde zin zal mijns inziens leiden tot veelvuldiger toelating.

Van verschillende zijden is de gedachte geopperd om de bevoegdheid om streng arrest op te leggen voor te behouden aan de bataljonscommandant of zelfs aan de Commanderende Officier. Ik voel daarvoor weinig. Zoals reeds eerder opgemerkt, een compagnie of overeenkomstige eenheid is een meestal als één geheel optredende eenheid met een eigen huishouding en administratie. De commandant van dit geheel dient, naar mijn gevoelen, over de nodige middelen te beschikken om de tucht te handhaven.

In dat pakket kan, dacht ik, het streng arrest niet worden gemist. Iets anders is een bepaling, uitsluitend voor vredetijd, bijv. dat indien de functie van compagnies-(eskadrons- en batterij-)commandant wordt vervuld door een tweede luitenant of een militair van lagere rang, de oplegging van streng arrest voor de bataljonscommandant zou worden gereserveerd. Tegen dit laatste zou ik geen bezwaar hebben. Indien men mijn hierboven gedane voorstellen tot omdoping van de straffen van 'verzaamd arrest' en 'licht arrest' overneemt, kan de naam 'streng arrest' worden vereenvoudigd tot 'arrest'. Voor officieren en onderofficieren zie hieronder.

● Plaatsing in de tuchtklasse

De eerste zinsnede van artikel 18 van de Wet op de Krijgstucht luidt:

'De plaatsing in een tuchtklasse bestaat in de onderwerping van de militair aan een gestrengere krijgstucht.'

Deze straf heeft de strekking onhandelbare soldaten een militaire heropvoeding te geven. Hij kan worden opgelegd voor een tijd van ten minste drie en ten hoogste zes maanden. Hij wordt ondergaan in een afzonderlijk daarvoor ingericht instituut, de Tuchtklasse van het Depot voor Discipline te Nieuwer-sluis.

De leiding en het kader bij deze instelling zijn voor dit overwegend peda-

gogische werk geselecteerd. Er is een psychiater aan de staf van het Depot verbonden.

Evenals in de jeugdgevangenis wordt in de tuchtklasse gewerkt volgens een progressief systeem, d.w.z. dat men de gestrafte bij goed gedrag steeds meer vrijheid verleent.

Hij kan ook voorwaardelijk in vrijheid worden gesteld. Aangezien de gestraften allen lichamelijk voor de militaire dienst zijn goedgekeurd, kan er veel buitenwerk worden gedaan in de vorm van exercitie, veldoefeningen en sport. Er wordt veel aandacht besteed aan uniformiteit, orde en netheid.

In het Militair Rechtelijk Tijdschrift van april 1967 heeft mijn collega, de lnt. kol. van de Militair Juridische Dienst, mr. S. v. d. Ploeg de suggestie gedaan om het instituut van de Tuchtklasse meer het karakter te geven van een gewoon legeronderdeel, dat echter in het bijzonder gericht zou moeten zijn op heropvoeding tot bruikbaar militair. Deze suggestie zweemt mij te veel naar het 'strafbataljon'. Uit een oogpunt van rechtszekerheid geef ik de voorkeur aan de bij algemene maatregel van bestuur geregelde en in het Depot voor Discipline opgenomen Tuchtklasse met zijn progressieve opbouw.

De overste v. d. Ploeg stelt tevens voor om de plaatsing in de tuchtklasse als straf te schrappen. In plaats daarvan zou de plaatsing in de tuchtklasse een administratieve maatregelen moeten worden, welke de Commanderende Officier mag nemen telkens als volgens hem een soldaat blijk heeft gegeven van onvoldoende aanpassing en als andere tuchtmiddelen op de soldaat niet het gewenste effect hebben gehad. Aan deze maatregelen zou niet nadrukkelijk een krijgstuhtelijk vergrijp ten grondslag behoeven te liggen.

Ik ben hier tegen. Volgens de huidige regeling kan de met plaatsing in de tuchtklasse gestrafte in twee instanties in appèl gaan, eerst bij de naasthogere commandant en vervolgens bij het Hoog Militair Gerechtshof. Deze tweede hoogst belangrijke beroepsmogelijkheid zou in het door de overste v. d. Ploeg voorgestelde systeem vervallen.

Wel zou ik de oplegging van de straf van plaatsing in de Tuchtklasse beperkt willen zien tot gevallen waarin uitsluitend van een krijgstuhtelijk vergrijp sprake is, dus niet bij een strafbaar feit. Hierover in de volgende aflevering meer.

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende

..... (naam, voorletters, rang)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegd te

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

LE SAMOURAI

In ons land draait al enige tijd (en hopelijk door velen opgemerkt) *Le Samouraï*, de tot op heden ongetwijfeld beste film die Jean-Pierre Melville (50) heeft gemaakt en door filmcritici alom wordt genoemd als een meesterwerk.

Melville, die in zijn 20-jarige carrière pas tien films afleverde, leidt een eigen produktiemaatschappij, had eigen studio's (enkele weken geleden echter door brand verwoest), kreeg eerst volledige aandacht van het publiek door zijn *Léon Morin, prêtre*. In deze film speelde Jean-

Knappe, maar sobere gangsterfilm

Paul Belmondo een glansrol als de priester die maar ternauwernood ontsnapt aan de erotische neigingen van een jonge communistische vrouw (*Emmanuele Riva*).

Het is verwonderlijk, dat Melville die ons zoveel goeds te bieden heeft, in het gezaghebbende Franse filmblad *Cahiers du Cinema* geen goed kan doen met zijn laatste film *Le Samouraï*. Uit de — maandelijkse — opiniepeiling blijkt dat alle redacteurs van *Cahiers Melville's* laatste waardeloos vinden en dat is dan op te maken aan het cijfer: een nul.

Goed, over smaak valt niet te twisten. Zeker niet over de smaak van Melville, die tien jaar geleden nog door de jonge Franse cineasten Truffaut en Chabrol werd erkend als de grote voorman van hun *Nouvelle Vague*.

Le Samouraï is een kleurenfilm, opgebouwd uit twee elementen: de 'serie noire' van de Amerikaanse gangsterfilms en de Japanse (beeldende) kunst. Melville vond ergens in een oud boek het motto dat zijn film waar moet maken: 'Er is geen groter eenzaamheid dan die van de samoerai, behalve misschien die van een tijger in de jungle.'

Meesterlijke creatie

Melville's beroepsmoordenaar (*Samouraï*) is een meesterlijke creatie van de Franse acteur Alain Delon. Melville koos juist hem voor de hoofdrol en schreef zijn verhaal zo, dat Delon erin paste: zwijgzaam, eenzaam, doch nergens stug

FILMBESPREKING

en stijf beweegt de beroepsmoordenaar zich door Parijs, geen ogenblik kleeft hij ergens vast; zelfs in zijn sombere kamer valt hij niet uit zijn rol. Steeds gekleed in lichte regenjas-zwarte geklede jas met vilten hoed is Delon de perfecte beroepsmoordenaar.

Slechts een paar keer valt hij uit zijn rol: tijdens een omhelzing met het meisje (Delons vrouw Nathalie, die voor het eerst voor de camera staat) en als hij zijn vogeltje, dat gevangen zit in een reusachtige kooi, eten geeft. Dat zijn beelden waarbij men een brok in de keel zou kunnen krijgen, maar Melville laat het nooit zover komen.

Zeër strak heeft hij Le Samourai opgebouwd. Tijdens de opnamen heeft hij niets aan het toeval overgelaten; alles stond van te voren vast, van zijn schema mocht niet worden afgeweken.

Slechts schrill gepiep begeleidt de eerste beelden van Le Samourai die donkergrijs getint zijn. Bijna niets is te zien in die donkere, ongevoelige huurkamer waar de beroepsmoordenaar Jef Costello woont. Het enige beeld dat beweegt is de traag oprijzende rook boven het bed, waar Costello rust. Dan opeens is er kleur, is er actie: de killer staat op en gaat naar zijn 'werk', het vermoorden van een nachtclubbeigenaar.

Als een schim beweegt Costello zich door nachtelijk Parijs; maakt eerst een

Bij de foto's:

Links: Koel en onbewogen schiet Jef Costello (Alain Delon) zijn opdrachtgever neer.

Boven: Jef Costello staat tussen rechercheurs bij de confrontatie.

Onder: Het einde van een Samourai: Costello in de bar waar de pianiste (Cathy Rosier) werkt.

afpraak met het meisje (Nathalie Delon) voor een goedsluitend alibi, steelt een auto en gaat op weg naar de nachtclub. Slechts weinigen zien hem zijn werk doen. Op de terugweg wordt hij gezien door de pianiste (Cathy Rosier). De moord wordt ontdekt en onmiddellijk komt het Parijse politieapparaat in beweging. Bij een grootscheepse razzia in

de binnenstad wordt ook Costello gepakt. Op het politiebureau blijkt dat hij (met behulp van het meisje) een kloppend alibi heeft. Doch de hoofdinspecteur (François Perrier) voelt nattigheid. Hij besluit het nachtclubpersoneel te confronteren met Costello. Slechts een man, een kelner, is positief in zijn beweringen: hij heeft Costello duidelijk herkend. De pianiste zwijgt tijdens de confrontatie, later blijkt dat zij opdracht had niets te zeggen.

Costello gaat vrijuit, maar de hoofdinspecteur besluit hem te laten volgen. Een snelle jacht van een enorm aantal politiemannen loopt echter op niets uit, want Costello weet zich handig via de Métro te ontdoen van zijn achtervolgers.

Bij een afspraak met een tussenpersoon die gestuurd is door zijn opdrachtgever raakte Costello gewond. Hij weet echter uit deze man de naam te persen van zijn opdrachtgever die hem (Costello) nu graag dood ziet — te gevaarlijk en een bedreiging in zijn bestaan.

De opdrachtgever wordt neergeschoten. Costello zoekt nu de pianiste op in de nachtclub en bedreigt haar met een (ongeladen) revolver. Op dat moment wordt hij neergeschoten door zijn jagers.

Totale eenzaamheid

In deze uitermate knap gemaakte en toch sober gehouden gangsterfilm is het camerawerk van Henri Decae, die koel en hartstochtelijk zijn onderwerp volgt en uitbeeldt.

De totale eenzaamheid van de hoofdfiguur wordt op alle wijzen ondersteund in decor, licht, beweging en geluid waarbij een perfectionisme zichtbaar wordt, zoals men alleen bij de groten aantreft.

Dat Melville ook het cliché niet schuwt is te zien en te bewonderen in zijn TOT DE LAATSTE GANGSTER met o.a. Lino Ventura en Raymond Pellegrin. Alweer een gangsterfilm, doch nu veel eenvoudiger gehouden wat opzet betreft, maar die niettemin ook weer leidt naar de ondergang van de gangster. Evenals in Le Samourai bewijst Melville in deze film zijn meesterschap. Gaat dat zien.

PETER J. MOREE

VASOVIC 'een echte prof'

Het contingent buitenlandse voetbalwerkers, dat emplooi heeft gevonden in ons land, groeit. Vooral uit Zuidslavië is de aanwas groot. Zuidslaven, nog altijd de 'baltovenaars' van Midden-Europa genoemd, werden gelokt door de enorme bedragen die men hier kan verdienen. Met vele tientallen trokken zij het kale, lage Nederland binnen.

Bij Ajax speelt een van hen: Velibor Vasovic. In een korte spanne tijds heeft Velibor, of Vasco, zoals hij door zijn clubmakkers wordt genoemd, zich tot één der lievelingen van het Amsterdamse publiek gemaakt.

Zijn donkere ogen twinkelen als hij vertelt: 'Wat ben ik hier geweldig ontvangen. Toen ik uit Zuidslavië de grote sprong maakte, had ik van mijn leven niet durven dromen, dat ik in Amsterdam het zo naar mijn zin zou krijgen.'

De 27-jarige ster-speler van Partizan heeft bij zijn nieuwe vereniging een snelle carrière opgebouwd. Maar ook de tamelijk kritisch ingestelde Ajax-fans zagen reeds snel in hem een grote favoriet. Waarom? Tonnie Pronk met Vasovic behorende tot het verdedi-

gingscentrum van Ajax meent: 'Die jongen is spectaculair hè. Hij heeft alles mee. Ik geloof dat Vasco op alle plaatsen uit de voeten kan komen. Hij is hard, keihard. Wanneer het erop aankomt zelfs bij het gemene af. Iedere tegenstander die een mogelijk gevaar kan opleveren, gaat onherroepelijk onderuit. Hij riskeert niks. Velibor is een echte prof.'

Bij Partizan

De voetballoopbaan van Vasovic begon als die van zovelen. Op straat, in één der achterbuurten van Belgrado begon hij na de Tweede Wereldoorlog te voetballen. Al snel ontdekte een gewiekste onderwijzer dat er talent zat in dat kleine zwarte kereltje. De man had goede relaties met Partizan, Kort daarop werd Velibor in de gelederen van Partizan opgenomen.

Hij vertelt: 'Dat was iets enorms. Je moest heel erg goed zijn, om bij Partizan te worden ingelijfd. Ik wist niet wat me overkwam.'

Velibor speelde van 1955 tot 1958 in het jeugdelftal, kwam uit voor de natio-

nale jeugd ploeg en werd op achttienjarige leeftijd in het eerste opgesteld. 'Eigenlijk was ik nog te jong. Ik miste de hardheid. Maar in die jaren was het sukken met Partizan. Enige routiniers waren te oud geworden. Ik was één van de jongeren die de opgeveallen plaatsen moest bezetten. In het begin lukte het helemaal niet en raakte ik mijn plaats kwijt.

Velibor kwam terug. Hij wilde terugkomen. Twee jaar later rekende men hem tot één van de beste spelers van zijn land. Hij werd gekozen voor het nationale team. Zijn carrière was gemaakt.

Velibor: 'Drieëndertig maal ben ik voor het nationale team uitgekomen. Veel, ja eigenlijk zeer veel wedstrijden. Zonde toch dat ik niet eerder met voetballen geld heb kunnen verdienen. Van mijn twintigste tot mijn zevenentwintigste had ik anders veel kunnen bereiken.'

Nederlaag in finale

Twee jaar geleden bereikte Partizan z'n top. In de Europa Cup sneuvelde 't uiteindelijk in Brussel, na een magistrale finale tegen het roemruchte Real Madrid.

'Grote momenten uit mijn voetballoopbaan? Nee, niet die finale. Het was vreselijk om in de slotfase toch nog met 2-1 te verliezen. Trouwens wat ons nu met Ajax is overkomen, is identiek aan dat moment in Brussel. Ook nu werden we verslagen terwijl we sterker waren. Nee, mijn gelukkigste ogenblik beleefde ik in Manchester, toen we Manchester United uit de Cup wipten. Weliswaar verloren we daar met 2-1, maar onze 2-0-overwinning in Belgrado was voldoende om de finale te halen.'

Partizan bloedde leeg. Zeven spelers gingen hun geluk zoeken bij verenigingen in het Westen. Vasovic ook. Na een lange reis langs Westduitse topclubs belandde hij in Amsterdam.

'Mijn vrouw wilde niet naar West-Duitsland. Ze heeft nare oorlogsherinneringen. Toen werd ik getipt. Ajax werd genoemd. Het contract viel niet tegen. Ik tekende meteen.'

In Ajax heeft Vasovic zijn draai gevonden. De kwaliteit van het Nederlandse voetbal is hem beslist niet tegengevallen.

'In Zuid-Slavië houdt men meer van gegoochel. Hier hecht men niet zoveel waarde aan dergelijke fratsen. Neem nou Samardzic, je weet wel die rechtsbuiten van Feijenoord. Nou hij heeft het in het begin zeer moeilijk gehad. Zijn spel was te frivol, niet serieus genoeg. Wat dat betreft heb ik geen problemen gekend. Ik ben blij dat ik meteen op het goede paard heb gewed. Ajax kan in Europa een grote faam krijgen. Maar dan moeten we volgend jaar wel opnieuw in de Europa Cup spelen. En dan gaarne een gunstigere loting. Je moet niet ieder jaar pech hebben.'

WIM JESSE

Bij Willem Sandberg op bezoek in Jeruzalem

**'Een Arabier
kan nu
zijn
schoenen
laten
poetsen in
Israël!'**

Terwijl ik op het punt sta naar Nederland terug te reizen ontvang ik een brief van schilder Bruno Mertens, die mij eraan herinnert dat Willem Sandberg in Jeruzalem woont. Ik laat de receptionist van het hotel het telefoonboek naslaan, want Hebreeuws is voor mij moeilijker dan algebra. Hij komt zegevierend naar mij toe. 'Herr Doctor Sandberg, directeur van het Israëlmuseum'. Hij draait het nummer. Mevrouw Sandberg staat mij te woord. Haar man is naar het buitenland, voor een week. Ik besluit op hem te wachten.

Tien dagen later staat Sandberg mij te woord. 'Komt u overmorgen,' zegt hij. Op de afgesproken dag ga ik op pad. Saadia Gaon 12 is zijn adres. De chauffeur van de autobus zet mij twee haltes te ver af. Dat betekent twintig minuten teruglopen in de brandende zon.

De portier van het museum zegt mij even te wachten. Ik besluit mij wat op te knappen. Terwijl ik in het toilet mijn handen was, staat naast mij een heer die hetzelfde doet. Hij heeft een getaande kop en wit haar. 'Mijnheer Sandberg?' zeg ik vragend. 'Bent u het?' antwoordt

KUNST

hij lachend. Wij proberen onze handen wat te drogen aan de wandföhn en gaan dan naar zijn werkkamer. Het lijkt een kloostercel. Geen enkele versiering, behalve een litho van Karel Appel, met opdracht voor Sandberg. De ramen zijn anderhalve meter hoog, waardoor, als men zit, niets te zien is dan de blauwe lucht met — een uitzondering — een paar wolkjes.

Wij zitten nog maar even of er wordt geklopt. Het is de hoofdconservator. Het gesprek vindt in het Frans plaats. Terwijl Sandberg achter zijn bureau staat neem ik enige foto's. 'Het stoort u toch niet?' vraag ik. Hij schudt ontkennend het hoofd en zet het gesprek voort. Even later stelt hij ons aan elkaar voor.

Zoals Drees

Nadat de bezoeker is vertrokken, vertelt ik Sandberg hoe hulpeloos ik daar had

gestaan met het Hebreeuwse telefoonboek, maar dat de receptionist zegevierend had gezegd, 'Het is Herr Doctor Sandberg'. De uit Wenen afkomstige heer had kennelijk prijs gesteld op titulaat. 'Ik stel er geen prijs op, met dr. te worden aangesproken,' zegt Sandberg. 'Het is honoris causa, zoals Drees. Ik ben Willem Sandberg en dat is genoeg.'

Wat ligt meer voor de hand dan hem te vragen, hoe hij zich voelt in Israël, of hij van plan is voorgoed te blijven? 'Ik heb hier alle mogelijke medewerking gehad. Ik heb een mooie woning, een prettige vriendenkring, waaronder de vroegere ambassadeur van Israël, de heer Cidor, een broer van de schilder Paul Citroen. Hoewel zij het mij misschien kwalijk zullen nemen, hier blijven doe ik niet.'

'Wellicht te veel wereldburger?' vraag ik. Hij knikt.

'Was u als kind gelukkig?'

'Ik kom uit een orthodox milieu. Wat niet recht is, is slecht, was destijds het devies. Daardoor heb ik grote moeilijkheden gehad tot afbakening en respect, ook tegenover de waarden in mijzelf te

komen. Natuurlijk is het alles niet somber geweest, het had ook zijn goede kanten, voegt hij er ontspannen, bijna goedhartig aan toe.

'Eerst wilde ik schilder worden. Ik studeerde in Amsterdam op de academie, schilderde in Zwitserland, Italië en Frankrijk. Later (1927-1935) ging ik studeren in de psychologie, te Wenen bij Bühler, Adler, Freud en nog later bij professor Röll te Utrecht. Deze studie heeft mij gevormd. Je krijgt inzicht in de achtergronden van het leven. Ik werd grafisch ontwerper, organiseerde tentoonstellingen en werd na enige tijd curator van het Stedelijk Museum te Amsterdam. Ten slotte vroeg Röll mij of ik geen onderdirecteur van het Stedelijk Museum wilde worden. Zo werd ik wat ik geworden ben. Onder mij kwamen naar voren onder anderen Appel, Cornille, Alechinsky, Asger Jörn, Tajiri, Kenedy.'

Lucebert

'Later ook Lucebert,' herinner ik hem. 'Ja, daar hebben Caspar Niehaus, De Gruyter en ik ons voor ingespannen. Maar vooral zijn vrouw, zegt hij lachend. 'Het is een bijzondere vrouw, die in alles naast hem staat. Toen Lucebert de eerste tijd in Bergen woonde, kwam hij alleen 's nachts de deur uit.'

'Mensenschuwheid?' informeer ik.

Sandberg knikt. 'Maar Roland Holst ging toch ook met hem om?' vraagt ik.

'Goed, deze twee hebben elkaar tot een bepaalde hoogte kunnen eerbiedigen, maar benadering is iets geheel anders. Caspar Niehaus heeft hem benaderd en voor hem gevochten.'

'Hoe kwam u ertoe, naar Israël te gaan?'

'Na mijn pensionering dacht ik: wat een vrijheid! Nooit meer een job! Maar op een dag verschijnt er iemand en vraagt me of ik niet een paar weken in Jeruzalem wilde helpen met het inrichten van het Israël-Museum. Ik voelde er wel voor. Later verscheen een commissie uit Israël. Zij spraken van twee jaar. Ten slotte ging ik voor de Verenigde Naties, met een VN-paspoort op zak naar Israël. Ik was kinderlijk blij met dat paspoort, maar spoedig bemerkte ik dat, hoe groot de eer ook moge zijn, je er nergens voldoende mee terecht kunt. Bij het tonen van mijn Nederlandse paspoort werd daarentegen meteen alles voor mij gedaan. Ik ben hier drie jaar. Ze willen mij nog niet kwijt. Maar ik kom binnen een jaar definitief terug.'

Religieus beleven

Ik vertel Sandberg dat ik de eerste dag, dat de joden naar de klagmuur opgetrokken, had meegemaakt en verbaasd was over zo'n golf van religieus beleven. Het was alsof de tijd was teruggezet. Hoe zouden daar nu de liberale joden op reageren? Zouden zij zich niet geïsoleerd hebben gevoeld tussen al de Oost-Europese joden in hun traditionele kleding?'

'U moet natuurlijk niet vergeten, dat de kracht van het jodendom door de eeuwen heen is geweest dat zij het uitverkoren volk Gods zijn. Dit hield hen staande in de rampen die het volk troffen. De getto's hebben dit gevoel versterkt. Hitler, Nasser en consorten gooiden opnieuw olie op dat vuur. Ook de niet-gelovige jood heeft hier een binding mee, tenminste hij die hierheen trok. De internationalisten onder de joden trekken niet naar Israël om er een nieuw vaderland te vinden.'

'Voor de joden in Israël is het de grootste overwinning, vrij te kunnen gaan naar de klagmuur, waar de tempel eens stond. Het is het einde van een eeuwenlange schande. Een ongelovige jood zei tegen mij: natuurlijk hebben onze soldaten gewonnen en onze wapenen. Het is naïef te spreken van een wonder Gods, maar dat Hoessein ineens de kant van Nasser koos, dat was werkelijk een wonder Gods. Daaraan hebben wij Jeruzalem te danken!'

Getroffen

Sandberg vertelt mij dat hij, hoewel allesbehalve militarist, werd getroffen door de eenvoud van de burgersoldaten. Soldaten en officieren zijn bijna niet van elkaar te onderscheiden. Zij salueren ook niet. Het is in het leger als in de trein waar je maar één klas hebt. Er staan

soldaten in de rij om eten te halen. Een soldaat kijkt om en ziet een generaal achter zich staan en wil daarom opzij gaan. De generaal legt de hand op de schouder en zegt: vriend, wanneer wij eten zijn wij allen gelijk.

Het is kenmerkend, dat de officieren mannen van 30 à 42 jaar oud zijn en dat ze voorop trokken in de oorlog. Daarom zijn er ook zoveel officieren gesneuveld. De Egyptische officieren waren zonen van aristocraten die ver van de gewone soldaten afstonden. De Israëlische soldaat was een kleine ondernemer die precies wist wat hij moest doen en dit ook deed, zonder in paniek te raken als hij de verbinding verloor. De Egyptische soldaten vluchtten hals over kop, wanneer zij het contact hadden verloren.

Sandberg zegt: 'Het houdt mij steeds bezig, hoe een volk van nog geen drie miljoen een volk van tachtig miljoen, dat optrok om ze te vernietigen, zo'n verpletterende nederlaag heeft kunnen toebrengen.'

Ik vertel hem dat een oude jood naar mij toekwam en zei: 'Schrijf vooral dat wij geen chauvinisten zijn en dat wij niet alleen onze doden, maar ook de gesneuvelde Arabieren betreuren.' 'Geloof u dat?' vraag ik Sandberg. Hij bevestigt het. De joden haten de Arabieren niet.

Bij de foto's:

Links: Sandberg over het verbond tussen Nasser en Hoessein: 'Dat Hoessein ineens de kant van Nasser koos, dat was werkelijk een wonder Gods. Daaraan hebben wij Jeruzalem te danken!'

Rechts: Sandberg met dochter en kleinkinderen tijdens een expositie in het Stedelijk Museum.

'Geloof u niet dat de Arabieren van de joden veel kunnen leren?' vraag ik.

'Natuurlijk, maar de joden kunnen ook veel leren van de Arabieren. Het levensstramien, de woningen, de kleuren, de kleren, de muziek, alles harmonieert bij hen. Het gaat als het ware in elkaar over. De joden waren door de eeuwen heen minder visueel-creatief. Hoewel zij grote geleerden en schrijvers hadden, bleven zij hierin ten achter. Zie eens naar de groene verkeersborden in Israël. Zij zijn hard groen, agressief groen. In oud-Jeruzalem zijn zij zacht zijdegroen, harmonisch. Dat de joden zolang niet naar voren kwamen in de beeldende kunst komt ook omdat de mozaïsche wet

afbeeldingen verbiedt. Wist u trouwens dat ook de Moslems Jezus en Mozes vereren? Het zijn voor hen profeten,' onderbreekt hij zichzelf.

'De laatste jaren wordt de achterstand ingehaald,' zegt Sandberg. 'Er zijn heel veel verschillende belangrijke schilders en kunstenaars: Chagal, Soutine, Monianni, Miro en anderen.' Hij vertelt mij, dat hij de kampen van vluchtelingen heeft gezien. Hij had zich voorgesteld, dat deze verschrikkelijk waren. Hij zag paradijsachtige bouwsels. Mooie lemen tuinsteden met paden, die lopen zoals de ezels lopen. Dit neemt niet weg dat het probleem van de vluchtelingen natuurlijk moet worden opgelost. De huidige toestand is onhoudbaar.

'Het was,' zegt Sandberg, 'natuurlijk een zeer wijs besluit nieuw-Jeruzalem ook open te stellen voor de Arabieren. Een Arabier kan nu zijn schoenen laten poetsen in Israël! Zover staan ze ook niet van elkaar af. De inwoners van oud-Jeruzalem zijn Palestijnse burgers. Zij waren onder Hoessein onmondig. Zijn rijk bestaat hoofdzakelijk uit bedoeïenen.'

Het museum

Even later lopen wij door de grote gebouwen van het museum. 'Dit is allemaal opgegraven,' zegt Sandberg en wijst mij de prachtige vondsten. Daaronder bevinden zich sacrofagen uit ongeveer 2000 jaar voor Christus, waarin

de doden aan de aarde werden toevertrouwd, met gekromde benen en opgevouwen in de positie van het nog ongeboren kind in de schoot van de moeder. Een suppoost komt op mij toesnellen als hij mijn fototoestel ontdekt. Sandberg zegt hem, weer in het Frans, dat ik alleen een foto van hem ga maken. Sandberg prijst de suppoost later tegenover mij. 'Ik hou van mensen die voor hun werk staan,' zegt hij.

Wij komen in een deel van het museum waar een granaat is terechtgekomen. In een vitrine zit een gat. De ruïten zijn gesprongen en voorlopig met hout afgedekt. 'Alles was keurig opgeborgen in de kelders. Vooraf heb ik alles laten fotograferen. In het Rockefeller museum in oud-Jeruzalem daarentegen was niets opgeborgen,' vertelt hij. 'Dit museum is nu onder onze hoede. Wij hebben er veel werk aan gehad.'

Het is drie uur in de middag als ik Sandberg verlaat. 'Komt u om zes uur bij mij thuis als mijn gast,' zegt hij.

In zijn huis word ik getroffen door een eenvoud die elk voorwerp functioneel laat zijn zonder door iets opzij te worden gedruwd. Drie druksels van Werkman, met wie hij bevriend was, hangen aan de wand boven de bank. Verder twee uiterst eenvoudige stoelen, een geschenk van Rietveld, mooi in kleur, en vorm. Enige stalen stoelen met Spaans rieten zittingen. Dit is het decor van Sandbergs huiskamer. De zon gaat

onder, de lucht is prachtig.

'Ziet u dat?' zegt hij en loopt met mij naar het balkon. Ik ontdek in zijn huis nog een paar mooie kasten, die ook dat eenvoudige over zich hebben. 'Het zijn maar gewone Zweedse kasten,' constateert hij. 'Ik kan ze niet mee naar Nederland nemen. Ik heb er geen plaats voor.'

Mevrouw Sandberg drinkt bij wijze van uitzondering whisky met mij. Hij drinkt cognac. En wij roken zijn heerlijke sigaren. Door de gezellige sfeer stel ik het maken van foto's zolang uit dat het bijna te laat is. Wij spreken over gemeenschappelijke kennissen. Ik vertel hem dat ik de begrafenis van Nico Rost heb meegemaakt en daarbij had gezien hoe kleine schuchtere mensen bosjes bloemen naar zijn graf brachten. 'Ik was met hem op het gymnasium in Assen,' zegt Sandberg. Hij vertelt dat hij ook Gorter goed heeft gekend.

Zo springen wij van het ene onderwerp op het andere. Wij praten over mensen die hij ontmoette, reizen die hij maakte. Hoe mensen, waarvan hij hield, hem wilden dwingen partij te kiezen in conflicten waar hij ook andere achtergronden zag en die, toen hij dat zei, hun haat over hem uitspuwden. Sandberg vertelt het eenvoudig, menselijk: een man die gevochten heeft en nog vecht, omdat wanneer een mens niet meer vecht, hij niet meer bestaat.

C. STUTVOET

Zomer in zicht

